

Sprawa T-301/04

Clearstream Banking AG i Clearstream International SA

przeciwko

Komisji Wspólnot Europejskich

Konkurencja — Nadużycie pozycji dominującej — Usługi finansowe — Decyzja stwierdzająca naruszenie art. 82 WE — Odmowa świadczenia transgranicznych usług rozliczeniowych i rozrachunkowych — Ceny dyskryminujące — Rynek właściwy — Możliwość przypisania zachowania noszącego znamiona naruszenia

Wyrok Sądu Pierwszej Instancji (piąta izba) z dnia 9 września 2009 r. II - 3164

Streszczenie wyroku

1. *Konkurencja — Pozycja dominująca — Rynek właściwy — Oznaczenie — Złożona ocena ekonomiczna — Uprawnienia dyskrecjonalne Komisji — Kontrola sądowa — Granice (art. 82 WE)*
2. *Konkurencja — Pozycja dominująca — Rynek właściwy — Oznaczenie — Kryteria (art. 82 WE)*
3. *Konkurencja — Pozycja dominująca — Rynek właściwy — Oznaczenie — Kryteria — Substytucyjność produktów lub usług po stronie podaży i po stronie popytu (art. 82 WE; komunikat Komisji 97/C 372/03)*

4. *Konkurencja — Pozycja dominująca — Rynek właściwy — Oznaczenie — Wpływ wcześniejszej praktyki decyzyjnej Komisji — Brak*
(art. 82 WE)

5. *Konkurencja — Pozycja dominująca — Rynek właściwy — Oznaczenie — Kryteria — Brak konkurencji ze strony innych częściowo zamiennych usług — Warunek niekonieczny*
(art. 82 WE)

6. *Konkurencja — Postępowanie administracyjne — Decyzja Komisji stwierdzająca naruszenie — Decyzja wymagająca złożonej oceny ekonomicznej lub technicznej — Kontrola sądowa — Granice*
(art. 81 WE, 82 WE)

7. *Konkurencja — Pozycja dominująca — Nadużycie — Obowiązki spoczywające na przedsiębiorstwie dominującym — Możliwość ochrony przez przedsiębiorstwo zajmujące pozycję dominującą jego interesów handlowych, pod warunkiem że nie wzmacnia ono lub nie nadużywa swej pozycji dominującej*
(art. 82 WE)

8. *Konkurencja — Pozycja dominująca — Nadużycie — Pojęcie — Brak zawinienia — Wpływ celu zachowań stanowiących nadużycie*
(art. 82 WE)

9. *Konkurencja — Pozycja dominująca — Nadużycie — Pojęcie — Zachowania, których skutkiem lub celem jest stworzenie przeszkody w utrzymaniu lub rozwoju konkurencji*
(art. 82 WE)

10. *Konkurencja — Pozycja dominująca — Nadużycie — Odmowa o charakterze dyskryminującym dostępu do usług rozliczeniowych i rozrachunkowych w odniesieniu do papierów wartościowych wyemitowanych zgodnie z prawem niemieckim*
(art. 82 WE)

11. *Konkurencja — Pozycja dominująca — Nadużycie — Stosowanie dyskryminujących cen*
(art. 82 WE)

12. *Konkurencja — Pozycja dominująca — Nadużycie — Stosowanie nierównych warunków do równoważnych świadczeń — Konieczność przedstawienia dowodu na okoliczność rzeczywistego zakłócenia konkurencji — Brak*
(art. 3 ust. 1 lit. g) WE, art. 82 akapit drugi lit. c) WE)

13. *Konkurencja — Reguły wspólnotowe — Naruszenie popełnione przez spółkę zależną — Przypisanie spółce dominującej — Przestanki*

14. *Konkurencja — Postępowanie administracyjne — Decyzja Komisji — Wskazanie karanych naruszeń*

(art. 81 WE, 82 WE)

15. *Postępowanie — Środki dowodowe — Przesłuchanie świadków — Swobodna ocena dokonywana przez Sąd*

(regulamin Sądu, art. 68 § 1)

1. Ze względu na to, iż definicja rynku właściwego do celów wspólnotowego prawa konkurencji oznacza konieczność dokonania przez Komisję złożonych ocen ekonomicznych, może być ona przedmiotem jedynie ograniczonej kontroli ze strony sądu wspólnotowego. Nie może on jednak powstrzymać się od kontroli dokonanej przez Komisję interpretacji danych o charakterze ekonomicznym. W tym względzie do sądu wspólnotowego należy sprawdzenie, czy Komisja oparła swą ocenę na ścisłych, wiarygodnych i spójnych dowodach, stanowiących zbiór istotnych danych, które należy uwzględnić w celu dokonania oceny złożonej sytuacji, i mogących stanowić poparcie dla wniosków wyciągniętych na ich podstawie.

(por. pkt 47)

rowym możliwości konkurencji należy oceniać w kontekście rynku obejmującego wszystkie produkty i usługi, które stosownie do swoich właściwości szczególnie nadają się do zaspokojenia stałych potrzeb i które mogą być w ograniczony sposób stosowane zamiennie z innymi produktami lub usługami.

Ponadto, uwzględniając fakt, iż określenie właściwego rynku służy ocenie, czy dane przedsiębiorstwo może utrudniać utrzymanie skutecznej konkurencji i zachowywać się w sposób w znacznej mierze niezależny od swoich konkurentów i klientów, nie można w tym celu ograniczać się wyłącznie do badania obiektywnych cech danych produktów lub usług, ale należy również uwzględnić warunki konkurencji oraz strukturę popytu i podaży na rynku.

2. W celu zbadania potencjalnie dominującej pozycji zajmowanej przez przedsiębiorstwo na określonym rynku sekto-

Pojęcie rynku właściwego implikuje, iż może na nim istnieć skuteczna konkurencja między produktami lub usługami

stanowiącymi jego część, co zakłada, że wszystkie produkty lub usługi stanowiące część tego samego rynku są w wystarczającym stopniu zamienne w odniesieniu do tego samego zastosowania.

wtórnych, zważywszy, że ze względu na fakt, iż dane przedsiębiorstwo posiada monopol faktyczny na tym rynku i jest więc niezbędnym partnerem handlowym w odniesieniu do wyżej wskazanych pierwotnych usług, brak jest substytucyjności zarówno po stronie popytu, jak i podaży na omawiane usługi.

(por. pkt 48, 49)

3. Jak wynika z komunikatu Komisji w sprawie definicji rynku właściwego do celów wspólnotowego prawa konkurencji, „[w]łaściwy rynek asortymentowy składa się z wszystkich tych produktów lub usług, które uważane są za zamienne lub za substytuty przez konsumenta, ze względu na właściwości produktów, ich ceny i ich zamierzone stosowanie”. Substytucyjność po stronie podaży może również zostać wzięta pod uwagę podczas definiowania rynków w sytuacjach, gdy jej skutki są równoważne skutkom substytucyjności popytu pod względem skuteczności oraz natychmiastowości. W tym celu wymagane jest, aby dostawcy byli w stanie przestawić produkcję na odpowiednie produkty oraz obrót nimi w krótkim okresie czasu, bez występujących dodatkowych znacznych kosztów lub zagrożeń, w odpowiedzi na małe, ale stałe zmiany cen względnych.

W istocie część rynku, która ma szczególne cechy w aspekcie popytu i podaży i oferuje produkty lub usługi zajmujące miejsce niezbędne i niezamienne na rynku bardziej ogólnym, do którego ona należy, należy uznać za odrębny rynek produktowy lub usługowy. W tym kontekście wystarczy, aby można było określić rynek potencjalny, a wręcz hipotetyczny, co ma miejsce, w przypadku gdy produkty lub usługi są niezbędne do prowadzenia danej działalności i gdy istnieje na nie rzeczywisty popyt ze strony przedsiębiorstw, które zamierzają prowadzić tę działalność. Decydujące jest więc, aby można było określić dwa odrębne etapy produkcji, powiązane w ten sposób, iż produkt należący do poprzedniego ogniw łańcucha procesu produkcji jest niezbędnym elementem do dostarczania produktu należącego do następnego ogniw łańcucha procesu produkcji.

(por. pkt 50, 51, 57, 62, 64–68, 73)

W tym zakresie Komisja nie popełnia oczywistego błędu w ocenie, jeśli przyjmuje, że istnieje określony rynek usług rozliczeniowych i rozrachunkowych w odniesieniu do papierów wartościowych wyemitowanych zgodnie z prawem niemieckim, odrębny od rynku usług

4. W ramach swoich uprawnień decyzyjnych w sprawach konkurencji Komisja jest zobowiązana do przeprowadzenia

indywidualnej analizy okoliczności każdej sprawy, przy czym nie jest związana wcześniejszymi decyzjami. Wynika z tego, że strony, których dotyczy decyzja Komisji w sprawie zastosowania art. 82 WE, nie są uprawnione do kwestionowania ustaleń tej ostatniej na tej podstawie, że różnią się one od ustaleń poczynionych wcześniej w innej sprawie, nawet jeśli rynki w obydwu sprawach są podobne, a nawet identyczne.

6. Choć dokonanie ogólnej kontroli, czy zaszły okoliczności pociągające za sobą konieczność zastosowania reguł konkurencji, należy w całości do sądu wspólnotowego, to jednak w przypadku kontroli nad dokonywanymi przez Komisję złożonymi ocenami ekonomicznymi ogranicza się on do weryfikacji, czy przestrzegane były reguły proceduralne oraz zasady dotyczące obowiązku uzasadnienia aktu, a także czy dokonano właściwych ustaleń faktycznych, czy nie wystąpił oczywisty błąd w ocenie i czy nie doszło do nadużycia władzy.

(por. pkt 55)

5. Chociaż istnienie relacji konkurencyjnej między dwiema usługami nie zakłada całkowitej zamienności danego użycia, stwierdzenie pozycji dominującej w odniesieniu do danej usługi nie wymaga całkowitego braku konkurencji ze strony innych usług, częściowo zamiennych, o ile konkurencja ta nie pozbawia przedsiębiorstwa możliwości wpływania w istotny sposób na warunki, w których konkurencja ta będzie się rozwijać, a w każdym razie zachowywania się w szerokim zakresie bez konieczności jej uwzględniania i bez ponoszenia szkód w wyniku tego zachowania.

Podobnie w zakresie, w jakim decyzja Komisji jest wynikiem złożonych ocen technicznych, są one również co do zasady przedmiotem ograniczonej kontroli sądowej, co oznacza, że sąd wspólnotowy nie może zastąpić dokonanej przez Komisję oceny okoliczności faktycznych swoją oceną.

Niemniej, chociaż sąd wspólnotowy uznaje, że Komisji przysługuje pewien zakres uznania w dziedzinie ekonomicznej lub technicznej, nie oznacza to, że powinien on powstrzymać się od kontroli dokonanej przez Komisję interpretacji danych o tym charakterze. Sąd wspólnotowy powinien bowiem dokonać w szczególności weryfikacji nie tylko materialnej prawidłowości przytoczonych dowodów, ich wiarygodności i spójności, ale także kontroli tego, czy te

(por. pkt 64)

dowody stanowią zbiór istotnych danych, które należy wziąć pod uwagę w celu oceny złożonej sytuacji, i czy mogą one stanowić poparcie dla wniosków wyciągniętych na ich podstawie.

(por. pkt 93–95)

7. Chociaż stwierdzenie istnienia pozycji dominującej samo w sobie nie stanowi zarzutu względem danego przedsiębiorstwa, spoczywa na nim niezależnie od przyczyn takiej pozycji szczególnie odpowiedzialność, by swoim zachowaniem nie naruszać skutecznej i niezakłóconej konkurencji na wspólnym rynku. Podobnie chociaż istnienie pozycji dominującej nie pozbawia przedsiębiorstwa znajdującego się w takiej sytuacji prawa do ochrony swych własnych interesów handlowych, kiedy są one zagrożone, i przedsiębiorstwo to ma możliwość podejmowania w rozsądnym zakresie działań, które uznaje za odpowiednie dla ochrony swych interesów, zachowania takie nie mogą jednak być dopuszczone, jeżeli mają na celu wzmocnienie tej pozycji dominującej i jej nadużywanie.

Z charakteru zobowiązań nałożonych na mocy art. 82 WE wynika, że w określonych okolicznościach przedsiębiorstwa zajmujące pozycję dominującą mogą zatem zostać pozbawione prawa do zachowań lub dokonywania czynności, które nie stanowią same w sobie nadużycia i które nie byłyby nawet niedopuszczalne, jeśli zostałyby przyjęte lub dokonane przez przedsiębiorstwa, które nie zajmują pozycji dominującej.

W tym zakresie okoliczność, że przedsiębiorstwo zajmujące pozycję dominującą na rynku świadczenia usług rozliczeniowych i rozrachunkowych w odniesieniu do papierów wartościowych wyemitowanych zgodnie z prawem niemieckim opóźnia bezpośredni dostęp innego przedsiębiorstwa do niezbędnego dla świadczenia wskazanych usług systemu informatycznego, jest zachowaniem stanowiącym nadużycie.

(por. pkt 132, 133, 136)

8. Pojęcie nadużywania jest pojęciem obiektywnym, które odnosi się do zachowań przedsiębiorstwa zajmującego pozycję dominującą, mogących wpłynąć na strukturę rynku, na którym właśnie ze względu na obecność takiego przedsiębiorstwa konkurencja jest już osłabiona, oraz zachowań, których skutkiem jest stworzenie przeszkody w utrzymaniu istniejącego jeszcze poziomu konkurencji lub w jej rozwoju na rynku poprzez stosowanie środków odmiennych od tych, jakie stosuje się w warunkach normalnej konkurencji między towarami lub usługami na podstawie świadczeń podmiotów gospodarczych. Zachowanie przedsiębiorstwa zajmującego pozycję dominującą może zatem zostać uznane za nadużycie w rozumieniu art. 82 WE nawet bez jakiegokolwiek zawinienia. W konsekwencji okoliczność, iż przedsiębiorstwo zajmujące pozycję dominującą nie realizowało żadnego antykonkurencyjnego celu, nie ma wpływu na kwalifikację prawną okoliczności faktycznych. W tym kontekście wykazanie celu

spornych działań omawianego przedsiębiorstwa zajmującego pozycję dominującą może stanowić podstawę dla stwierdzenia, iż doszło do nadużycia pozycji dominującej, ale nie jest tego warunkiem.

cji na rynku, lecz tylko ryzyko wyeliminowania na nim wszelkiej skutecznej konkurencji.

(por. pkt 140–142)

9. Dla ustalenia naruszenia art. 82 WE wystarczy wykazać, że stanowiące nadużycie zachowanie przedsiębiorstwa zajmującego pozycję dominującą zmierza do ograniczenia konkurencji lub, innymi słowy, że zachowanie to może mieć taki skutek.

(por. pkt 144)

W tym względzie stanowi nadużycie pozycji dominującej w rozumieniu art. 82 WE okoliczność, że przedsiębiorstwo zajmujące pozycję dominującą na rynku świadczenia usług rozliczeniowych i rozrachunkowych w odniesieniu do papierów wartościowych wyemitowanych zgodnie z prawem niemieckim, które posiada faktyczny monopol na omawianym rynku i jest zatem nieodzownym partnerem handlowym w zakresie świadczenia tych usług, odmawia w sposób dyskryminujący innemu przedsiębiorstwu dostępu do tychże usług w sytuacji, kiedy taki dostęp jest niezbędny do świadczenia transgranicznych wtórnych usług rozliczania i rozrachunku papierów wartościowych, działając w ten sposób na szkodę dla innowacyjności i konkurencji w zakresie świadczenia tychże usług transgranicznych, a ostatecznie dla konsumentów na rynku jednolitym.

10. Aby stwierdzić wystąpienie nadużycia w rozumieniu art. 82 WE w przypadku odmowy usługi, ta ostatnia musi umożliwiać wyeliminowanie wszelkiej konkurencji na rynku po stronie usługobiorcy, odmowa ta nie może być obiektywnie uzasadniona, a sama usługa musi być niezbędna do wykonywania działalności usługobiorcy. Produkt lub usługa są uważane za istotne lub niezbędne, jeżeli nie istnieje żaden rzeczywisty lub potencjalny substytut. Ponadto kryterium wyeliminowania wszelkiej konkurencji na rynku nie wymaga, by Komisja wykazała wyeliminowanie wszelkiej konkuren-

(por. pkt 145–150)

11. Stosowanie dyskryminujących cen przez przedsiębiorstwo zajmujące pozycję dominującą jest zakazane na mocy art. 82 akapit drugi lit. c) WE. Przedsiębiorstwo nie może zatem stosować

sztucznych różnic cenowych, które mogłyby stwarzać niekorzystne warunki dla jego klientów i zakłócać konkurencję.

(por. pkt 169, 170)

12. Szczególny zakaz dyskryminacji, o którym mowa w art. 82 akapit drugi lit. c) WE, stanowi część systemu, który zgodnie z art. 3 ust. 1 lit. g) WE zapewnia niezakłóconą konkurencję na rynku wewnętrznym. Zachowanie handlowe przedsiębiorstwa zajmującego pozycję dominującą nie może zakłócać konkurencji na rynku znajdującym się na poprzednim lub następnym poziomie, tzn. konkurencji między dostawcami lub klientami tego przedsiębiorstwa. Nie należy stawiać w lepszej ani w gorszej sytuacji kontrahentów tego przedsiębiorstwa, którzy konkurują między sobą. W konsekwencji w celu spełnienia przesłanek zastosowania art. 82 akapit drugi lit. c) WE należy ustalić, że zachowanie przedsiębiorstwa zajmującego pozycję dominującą na rynku nie tylko jest dyskryminujące, ale także ma na celu zakłócenie stosunku konkurencji, tzn. naruszenie pozycji konkurencyjnej pewnej części partnerów handlowych tego przedsiębiorstwa względem pozostałych.

W tym kontekście nic nie sprzeciwia się temu, aby można było uznać dyskryminację partnerów handlowych znajdujących się względem siebie w stosunku konkurencji za nadużycie, jeśli w świetle

wszystkich okoliczności przypadku zachowanie przedsiębiorstwa zajmującego pozycję dominującą zmierza do zakłócenia konkurencji między tymi partnerami handlowymi. W takiej sytuacji nie można wymagać, aby przedstawiono dodatkowo dowód na okoliczność rzeczywistego pogorszenia pozycji konkurencyjnej każdego partnera handlowego z osobna, które można określić pod względem ilościowym.

(por. pkt 192, 193)

13. Zachowanie przedsiębiorstwa niezgodne z regułami konkurencji można przypisać innemu przedsiębiorstwu wtedy, gdy jego zachowanie na rynku nie jest wynikiem autonomicznej decyzji, ale zasadniczo zastosowania wytycznych wydanych przez to inne przedsiębiorstwo ze względu na istniejące między nimi powiązania natury ekonomicznej i prawnej. Tak więc zachowanie spółki zależnej można przypisać spółce dominującej, jeżeli spółka zależna nie kształtuje w sposób niezależny swego postępowania na rynku, lecz stosuje co do zasady wytyczne udzielone jej przez spółkę dominującą.

W szczególnym przypadku, w którym spółka dominująca posiada 100% kapitału swojej spółki zależnej, będącej sprawcą naruszenia, istnieje domniemanie zwykłe, że ta spółka dominująca wywiera decydujący wpływ na zachowanie swojej spółki zależnej i że stanowią one zatem jedno przedsiębiorstwo w rozumieniu

prawa konkurencji. Z tego względu do spółki dominującej, która kwestionuje przed sądem wspólnotowym decyzję Komisji nakładającą na nią grzywnę za zachowanie jej spółki zależnej, należy obalenie tego domniemania poprzez przedstawienie dowodów, za pomocą których można dowieść autonomiczny charakter jej spółki zależnej.

(por. pkt 198, 199)

14. Charakter i zakres naruszeń reguł konkurencji karanych lub stwierdzonych przez Komisję wskazuje ona w sentencji swych decyzji. Jeżeli chodzi zasadniczo o zakres i charakter naruszeń, to istotne znaczenie ma tutaj sentencja, a nie motywy. Wyłącznie w przypadku braku jasności wyrażen użytych w sentencji należy ją interpretować, posługując się motywami zaskarżonej decyzji. Nie zawiera w tym względzie żadnej niejasności sentencja decyzji, która określa charakter, czas trwania i sprawców zachowań stanowiących naruszenia reguł konkurencji i nakazuje tym

ostatnim zaniechanie na przyszłość powtarzania tychże zachowań.

(por. pkt 210–212)

15. Sąd Pierwszej Instancji jest jako jedyny uprawniony do oceny ewentualnej konieczności uzupełnienia materiału, którym dysponuje w sprawach, w których orzeka. Nawet jeśli wniosek o przesłuchanie świadków przedstawiony w skardze określa dokładnie fakty, na których okoliczność należy przesłuchać świadka lub świadków, oraz powody uzasadniające to przesłuchanie, do Sądu należy ocena znaczenia wniosku dla przedmiotu sporu i konieczności przesłuchania wskazanych świadków. Zatem, jeżeli Sąd uznaje, że może dokonać rozstrzygnięcia we właściwy sposób na podstawie żądań, zarzutów i argumentów przedstawionych w toku procedury zarówno pisemnej, jak i ustnej, może on oddalić wniosek o przesłuchanie świadka.

(por. pkt 216–218)